

Písmo ve výtvarném umění

VERBUM
IMPERATOR

Josef Híršal, *Verbum Imperator* 1992, koláž, 42 x 59,4 cm. Foto archiv autora

Od 4. 9. do 1. 10. probíhala na několika místech v Kolíně nad Labem výstava Písmo ve výtvarném umění, aby připomenula dvě významné události. Jednak byla akcí, která připomněla vyraždění Slavíkovců, ež se odehrálo před 1000 lety jako přemyslovská tečka za sporem o hegemonii v Čechách — k výročí se vázal multimediální projekt. Zároveň se výstava vrátila i k mladší události, kterou byla kolínská výstava *Obraz a písmo*, pořádaná kolínským muzeem téměř před 30 lety, v roce 1966. Nynější výstava se pokoušela za ni dostat, což se

však nezdařilo zcela. Obětavý galerista Miloš Kim Houdek se snažil shromáždit materiál, který by potřeboval soustředění do užších témat — jenom v malbě 60. let se odehrávala polarizace od lyrické abstrakce do lettristické linie, kdy se malba stala jakýmsi skripturálním gestem (u Jiřího Balcara nebo Jana Kotíka), v jejichž tvorbě costala gestická malba velmi osobitý charakter. Oba se ve velké výsavně ztráceli — je to zvláštní, ale kolínské muzeum má z tvorby svého rodáka Balcara jenom drobtí. Kotík byl připomenut ukázkou navýšost aktuální — ilustracemi nebo lépe paralelními interpretacemi Ortenových básní ve vydání v Klubu přátel poezie z 60. let. Tato slabší stránka však byla vyvážena velice rozbihovou a bohatou dokumentací proměny tohoto problému v současnosti, kdy vstupuje do malby, do plochy obrazu nebo kresby už zcela jiným způsobem. Nejvýraznější je tato proměna zřejmě u Michala Matzenauera, v intelektuálním romantismu jeho dopisů na modravá oblaka, spojujících téměř agresivní lyrismus s nedešifrovatelností zpráv, zjevnost a výraznost gesta písma s naprostou utajeností významu. Naopak zase vystupování významu v malířském nebo kreslířském gestu v minimalizované lyrické šifře ptačího zpěvu Olgy Karlikové se objevuje jiná řeč, jiný jazyk, vedoucí však jako jakási mimoslovní báseň někam ke středu světa. Další polohou jsou nezvykle volní Deliramenta Zorky Ságlové, vymaňující se z řehole tapetových raznic do riskantního tápajícího gesta spontánního záznamu. A konečně v jedné ukázkce s tématem související absurdní komiká obrazu Šafránková s komiksovou spoluprací Bričiovou, prokazující, že řeč jako individuální promluva, nezakotvena, stává se velkolepou hrou, v níž je vše dovoleno, ale je umělecky legitimní jen tvůrčí silou a intelektuální roní obou umělců. Výrazně byla výstavou připomenuta tvorba několika umělců, u nichž lettrismus 60. let odkazoval k avantgardě meziválečného období, a to jak v konstruktivistické podobě, tak i v dadaistických a schwittersovských impulsech — nejvýraznější a nejosobitější způsobem u Kratiny, Kubíčka a konečně u Ovčáčka, pro něhož se toto někdy časové téma stalo problémem neustále provokujícím a otevřeným. Osobností na hranici poezie a obrazu zůstává neustále Ladislav Novák, jeho fantazie putuje jako duch kudy chce, není tedy a nikdy nebyla programovou záležitostí. Druhým energetickým ohniskem tématu výstavy byla poezie — od rozpoznání neschopnosti řeči vše vyjádřit až po její nové poznání další možnosti. Tady asi jako kolos trčí tvorba Kolářova, pohybující se od dobového surreálného názvu *Křestného listu* (1941) přes jím nejdůrazněji formulovanou poetiku Skupiny 42 až po opuštění poezie jako zvláštního slovního záznamu specifických významů a po vstup do poezie ticha, do tvarů uvolňujících řeč z informačních kódů a dávajících jí zcela nový, výtvarný význam. Řeč se rozpadá, jako dávno předtím už v dadaismu do zvuků, do grafické nosnosti jednotlivých liter a jejich skrumaží, aby posléze u Koláře přešly do obrazových variací, her, ironických nebo lyrických možností proměn, ale už jenom do obrazů. Z tohoto pomezí vyrůstá další kolos českého umění té doby a podobného významu Josef Híršal, pro něhož jazyk zůstal jedinou posedlostí. Posouvá jeho sémantické možnosti, podsouvá jej kombinatorice, vyúsťující někdy také i do výtvarných konstelací, ale jazyk jako sdělení

Michal Matzenauer, *Kolorovaná kresba*, 1995, kresba, 90 x 66 cm. Foto archiv autora - Michal Linhart

Radek Kratina, *Monotyp s hvězdičkami*, 1965, monotyp, 44 x 31,2 cm. Repro z originálu

Bohumila Grögerová, *Bez názvu*, 1992, kombinovaná technika, 29,5 x 21 cm. Foto archiv autorky

neopouští. Dokladem tu je i jeho neobyčejně rozsáhlá překladatelská činnost, projevující se hlavně tam, kde se objevují nějaké nové možnosti jazyka. Balcar, Kotík, Kolář a Híršal tvoří základní ohniska problému, který zazněl hlavně v 60. letech a pak nabyl výsostně individuální podoby. Vztah řeči a obrazu, tedy slovního a mimoslovního se však posouval dá — prošel lyrickými demonstiacemi Šteklíkovými a Valochovými v 70. a 80. letech, odehrávajícími se v krajině, k nimž se pojí aktivita kolínského okruhu kolem M. Hrudka, ale svoje dovršení našlo v konceptuálních prezentacích Jiřího Valocha. Valoch je na jedné straně tvůrce, který pracuje s informovaností o věcech světových, ale jako jeden z mála je autentický a výmluvný pro svého genia loci. Lyrismus, kroužení kolem tajemství řeči nebo gesta určuje jeho intelektuální a přitom křehce lyrickou tvorbu a dává mu velice svébytnou podobu. Na výstavě byly naznačeny řady možností základního tématu — člověk se dotkl znovu takového zjevu, jako byl Vladimír Burda, který by neměl být zapomenut, neboť svým způsobem hrál ve své době podobnou roli jako Vladimír Boudník. Teprve od Koláře, Burdy a Híršala se začaly odvíjet hry se slovem, literou, významem a obrazem. Na výstavě bylo možné si uvědomit možnosti tématu od jeho počátku až k současné a lehce matoucí podobě, od jeho podoby tak říkajíc modernistické až k individuálnímu, převážně (přznačně) lyrickému konceptu. Ukázalo se, že je to téma, na němž se konstituovaly tak osobité projevy, jako byl a stále je Kolářův, Burdův, Novákův, Híršalův, ale i Julišův a konečně i Wernischův. V lyrickém konceptu se na výstavě téma připomenulo několikrát. Je jisté, že zůstává stále něčím přitažlivé — nejméně v návratech k experimentální kombinatorice, nejvíce asi ve zjištění, že to, čím komunikujeme, je budováno z něčeho historicky ale i důvěrně známého a zároveň se to v horizontu času a naší zkušenosti proměňuje. Mallarméův vesmír černí slov a běl ticha se proměnil do ryčné manifestace avantgard a pozdějšího experimentu 60. let. Nakonec se vrátil tento typ tvorby k individuálnímu výrazu reflexe nad mizejícím světem jistoty pravd idejí, ale pravda sama se nestala pochybnou. Spojení obrazu a slova bude v soté asi vždy obsahovat zvláštní tíži v hodnotě řeči a obrazu jako médií dotyku, řešení vztahu já a ty. Konečně téma výstavy, retrospektivní ohlednutí k výstavě se stávají důvodem k vydání publikace, která by se tím vším zevrubně zabývala. Její představa se již rýsuje, zrovna tak jako tým autbů. Jenom se shánějí peníze.

Jan Rous